

Konstruktivistinen tutkimus sosiaalityötä ja marginaalia jäljittämässä

Arja Jokinen & Suvi Raitakari & Eero Suoninen

Yhteiskuntatieteissä elettiin 1970–1980-luvuilla mielenkiintoista aikaa. Tutkimusmenetelmien kehittäminen herätti suurta innostusta ja kiivaitakin keskusteluja. Kvantitatiivisen tutkimuksen valtavirtaa kohtaan alettiin esittää voimistuvaa kritiikkiä. Sosiaalisia ilmiöitä etukäteen määritellyiksi muuttujiksi pelkistävän tutkimustavan katsottiin tavoittavan huonosti arkielämää, jonka vaihtelevissa tilanteissa ihmiset kokevat ja antavat merkityksiä heille tärkeille ja yhteiskunnallisesti merkittävillä asioilla. Vaihtoehdoksi nousi kvalitatiivinen tutkimustapa, jonka ensimmäisessä aallossa¹ haluttiin antaa ääni ihmisille itselleen ja näin tavoittaa tutkimuksen keinoin, kuinka he jäsentävät, määrittävät ja ymmärtävät sosiaalista todellisuuttaan. Välineenä tähän nähtiin erityisesti laadullinen haastattelu, mutta jalansijaa saivat myös havainnointi ja kertomusmuotoisen aineiston käyttö. (Silverman 1989; ks. Jokinen & Juhila 2005.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen toisessa aallossa, joka alkoi vahvistua 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, analyttistä näkökulmaa pyrittiin terävöittämään. Sellaiset tutkimustavat, jotka perustuvat tutkittavilta kysymällä saatuihin tietoihin ja niiden tulkitsemiseen joko ulkoisen todellisuuden faktuaalisina kuvina tai yksilön sisäisen kokemuksen autenttisina kuvauksina, alettiin nähdä liian pelkistävinä. Kvantitatiivisen valtavirran mekanis-

1 Laadullisen tutkimustavan juuret ulottuvat (mm. antropologiassa) kyllä jo toista maailmansotaa edeltäneeseen aikaan, mutta lähestymistapa oli viettänyt hiljaiseloa aina 1970-luvun lopulle asti (Denzin & Lincoln 1998).

tisen ihmiskuvan katsottiin kyllä korvautuneen pyrkimyksellä ymmärtää ihmistä aktiivisena arkielämän toimijana, mutta tämän lähestymistavan arvioitiin jääneen ainakin osin ”romanttisen” yksinkertaistavaksi. Tutkimuksellista kiinnostusta alettiin suunnata sen tarkasteluun, millaisia ovat ne kulttuurin ja yhteiskunnan tarjoamat kielelliset tulkintaresurssit, joilla ihmiset tuottavat yhteisöissä jaettuja merkityksiä kohtaamilleen ilmiöille, kuten huono-osaisuudelle, köyhyydelle tai asunnottomuudelle. Lisäksi tavoiteltiin yksityiskohtaista tietoa siitä, miten kielelliset selonteot rakennetaan eri asemissa olevien ihmisten keskinäisessä toiminnassa ja millä tavalla nämä merkitysannot puolestaan rakentavat sosiaalista todellisuutta. Kielenkäyttöä alettiin tarkastella myös sosiaalisena yhteistoimintana, jossa osapuolet jäsentävät todellisuutta luovasti ja tavoitteellisesti puhetekojen kautta ja samalla rakentavat – pitävät yllä tai muuttavat – sitä. Tämä kvalitatiivisen tutkimuksen toinen, konstruktionistinen aalto tai ”kielellinen käänne”, kuten sitä myös kutsuttiin, elää edelleen vahvana ja entistä moniaineksisempänä paitsi sosiaalityössä myös monilla muilla tieteenaloilla. (Jokinen & Juhila 2005; Suoninen 2016b; Silverman 2017.)

Tämä luku kuvaa mainitun kvalitatiivisen tutkimuksen konstruktionistisen aallon kehitystä 1990-luvun alusta tähän päivään ja toimii samalla koko kirjan metodologisena ja käsitteellisenä johdantona. Rajaamme tarkastelumme siihen, millaisia sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvia käsitteellistämisen ja käytäntöjen analysoinnin tapoja suomalaisen sosiaalityön ja siihen kytkeytyvän marginalisaatiotutkimuksen piirissä on kehitetty reilun kolmen vuosikymmenen aikana. Tässä kehitteilyssä tärkeä asema on ollut niillä julkaisuilla, joissa sosiaalityön professori Kirsi Juhila ja hänen tutkimuskumppaninsa ovat käsitelleet metodologisia lähestymistapoja, käsitteellistyskiä ja tutkimusmetodisia työkaluja sekä niiden soveltamista sosiaalityön

käytäntöjen tutkimiseen. Perustamme konstruktivistista tutkimussuuntausta esittelevän narratiivimme kyseisten julkaisujen muodostamaan kudelmaan ja osin myös niihin liittyviin henkilökohtaisiin muistoihimme. Tärkeä rooli konstruktivistisen tutkimusotteen edistämisessä on ollut eri areenoilla tapahtuvalla yhteistyöllä ja verkostoitumisella, jota pyrimme tekemään näkyväksi tuottamassamme narratiivissa. Tekstin lähtökohta ja tavoite on samankaltainen kuin Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan (2005, 289–290) reilut 15 vuotta sitten julkaistussa artikkelissa, jossa he tulkitsevat kyseistä aikaa ja aikalaistekstejä seuraavasti:

Omakohtaisuudesta ja tamperelaisesta kontekstista huolimatta uskomme, että kertomuksen juonella on myös sosiaalityön tutkimuksen muutosta yleisemmin kuvaava sisältönsä, johon samaa aikaa eläneet sosiaalityön yliopistotoimijat voivat verrata omia muistojaan. Aikaa elämättömille, nuoremmille sosiaalityön toimijoille teksti saattaa antaa välineitä ymmärtää sitä, miten joihinkin tämän päivän sosiaalityön tutkimuksen kysymyksenasetteluihin on tultu.

Rakentamamme narratiivi on väistämättä rajallinen, valikoiva ja tietyistä kirjoittajapositioista laadittu ajankuvaus. Parhaimmillaan kertomamme narratiivi kuitenkin auttaa paikantamaan nykyisiä ja tulevia sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvia sosiaalityön tutkimuksia ja antaa välineitä niiden jatkokehittelyihin.

Luvun aluksi tarkastelemme sitä toimintaympäristöä, jossa suomalainen sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva sosiaalityön tutkimuksen kehitystyö sai alkunsa. Lisäksi kuvaamme sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvan tutkimuksen epistemologiaa ja käsitteistöä sekä niihin liittyvää kehitystyötä. Luvun loppuosassa tarkastelemme erityisesti Tampereen yliopistossa 2000-luvulta tähän päivään asti tehtyä aikuissosiaalityön

käytäntöihin kiinnittyvää konstruktionistiseen tutkimussuuntaukseen perustuvaa marginalisaatiotutkimusta. Johtopäätöksissä vedämme lyhyesti yhteen konstruktionismiin perustuvan sosiaalityön tutkimuksen kehityskaarta ja luonnostelemme tulevaisuuden näkymiä.

Innostus kielenkäytön ymmärtämiseen

Suomessa vahva kiinnostus konstruktionistiseen metodologiaan, joka kohdentaa tarkastelunsa sosiaalisen todellisuuden kielelliseen rakentumiseen, virisi erityisesti Tampereen yliopistossa. Innostus kumpusi yhdistelmästä kansainvälisiä vaikutteita ja tiiviitä paikallisia yhteistyösuhteita. Kansainvälisiä innoittajia olivat erityisesti brittiläinen Loughborough'n yliopistossa muotoutunut diskurssianalyttinen koulukunta sekä Ernesto Laclau ja Chantal Mouffen (1985; 1987) tekstit, joissa sosiaalinen todellisuus ymmärretään diskursiiviseksi. Diskurssin Laclau ja Mouffe (1987, 82) määrittelevät sosiaalisiksi käytännöksi, joka muotoutuu sekä kielellisistä että ei-kielellisistä teoista, joita ei voi dikotomisesti erottaa toisistaan. Keskeisiä ovat sosiaaliset käytännöt, jotka toteutuvat ihmisten keskinäisessä toiminnassa. Loughborough'n koulukunnan merkittävimpiä vaikuttajia olivat ja ovat vielä nykyäänkin Jonathan Potter, Margaret Wetherell, Derek Edwards, Michael Billig ja Charles Antaki. Heidän käsitteelliset ja menetelmälliset tutkimuksensa diskursiivisen sosiaalipsykologian parissa keskittyivät erityisesti sen tarkasteluun, miten identiteetit rakentuvat tilanteisissa diskursiivisissa käytännöissä (Potter & Wetherell 1987; Antaki 1994; Billig 1997; Edwards 1997).

Tampereen yliopistossa työskenteli 1990-luvun alussa useita tutkijoita, jotka jakoivat kiinnostuksen konstruktionistiseen viitekehykseen perustuvan laadullisen tutkimuksen metodo-

logiseen ja metodiseen edistämiseen. Erityisesti spontaanisti syntyneen ja vuosia aktiivisesti kokoontuneen ”metodipiirin” merkitys keskustelufoorumina oli merkittävä. Metodipiiriläisistä suurin osa oli sosiaalityön tutkijoita, joskin mukana oli myös muutamia muiden tieteenalojen edustajia. Metodipiiri kutsui keskusteluihinsa asiantuntijavieraita, kuten brittiläisen professorin David Silvermanin, joka oli tuolloin laadullisen ja konstruktionistisen tutkimusmetodologian yksi kansainvälisesti merkittävimmistä keulahahmoista. Hän piti Tampereella metodipiirin tarpeisiin räätälöidyn tutkijakurssin vuonna 1991. Kurssin antia kokoava julkaisu *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa* (Forsberg ym. 1991) syntyi metodipiiriläisten – Hannele Forsbergin, Arja Jokisen, Kirsi Juhilan, Helmi Järviluoman, Marjo Kurosen, Tarja Pösön, Aino Ritala-Koskisen, Irene Roivaisen, Ilmari Rostilan ja Eero Suonisen – ja David Silvermanin yhteistyön tuloksena. Julkaisu esittelee havainnollisesti metodipiirin luovaa ja keskustelevaa työskentelytapaa.

Vielä 1980-luvulla oli vallalla ideaali yksin puurtavasta väitöskirjatutkijasta, joka osoittaa oppineisuutensa mahdollisimman itsenäisesti tehtyjen opinnäytteiden kautta. Näkemys sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta ihmisten keskinäisessä toiminnassa loi kuitenkin Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteissä uudenlaisia yhdessä oppimisen, tutkimisen, tekemisen ja kirjoittamisen muotoja, kuten Jokinen ja Juhila (2005, 298) toteavat:

Näkemys sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta ihmisten keskinäisessä toiminnassa hajotti (ainakin sosiaalitieteissä) perinteisen tavan hahmottaa tutkimusprosessi lahjakkaiden henkilöiden yksilösuorituksina. Ajattelun ja sitä kautta myös tutkimuksen ei nähty syntyvän yksilöiden ”päiden sisällä” vaan aiempien tekstien, aineistojen ja tutkijakollegojen kanssa käytävissä virallisissa ja epävirallisissakin neuvotteluissa.

Metodipiiriin lisäksi esimerkkinä uudenlaisen yhteiseen tekemiseen ja kirjoittamiseen perustuvan työskentelyn omaksumisesta voidaan pitää myös Juhilan ja Jokisen tiivistä yhteistyötä oppinnäytetöiden työstämisessä. Sen tuloksena syntyi heidän yhteinen lisensiaatintutkimuksensa (Jokinen & Juhila 1991). Myöhemmin myös heidän väitöskirjansa julkaistiin yksissä kansissa (Jokinen & Juhila 1996a). Näissä pohjimmaisia asuntomarkkinoita ja asunnottomuutta tarkastelevissa tutkimuksissa sovelletaan ja kehitetään silloin Suomeen rantautumassa ollutta diskurssianalyyttistä metodologiaa. Lisäksi niissä hyödynnetään retoriikan analyysin lähestymistapoja. Myös muut metodipiiriläiset hyödynsivät ja veivät eteenpäin väitöskirjoissaan konstruktionistista ja etnometodologiasta vaikutteita saanutta tutkimusmetodologiaa, jossa keskeistä on sosiaalisten käytäntöjen ja kielenkäytön tapojen analysointi kontekstissaan (Pösö 1993; Järviluoma 1997; Rostila 1997; Suoninen 1997; Forsberg 1998; Kuronen 1999; Roivainen 1999; Ritala-Koskinen 2001).

Metodologisten käsitteiden ja analyysitapojen kehittäminen

Edellä kuvatun yhteistyön innoittamina Kirsi Juhila, Arja Jokinen ja Eero Suoninen ovat kirjoittaneet myöhemmin kolme konstruktionistista metodologiaa esittelevää ja kehittävästä oppikirjaa. Näistä ensimmäinen on *Diskurssianalyysin aakokset* (Jokinen ym. 1993) ja toinen sen täydentävä jatko-osa *Diskurssianalyysi liikkeessä* (Jokinen ym. 1999a). Ensimmäinen teos keskittyy lähestymistavan keskeisten sisältöjen ja käsitteiden esittelyyn ja havainnollistamiseen, kun taas jatko-osassa painottuu vuorovaikutuksen analysointi ja siihen tarvittavat konkreettiset analysointivälineet. Nämä oppikirjat on päivitetty ja julkaistu uudelleen vuonna 2016 yhtenä teoksena nimeltään

Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö (Jokinen ym. 2016a).

Edellä mainituissa oppikirjoissa *diskursseilla* tarkoitetaan sellaisia säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemejä, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta (Jokinen ym. 2016b, 34). Diskurssit edustavat kulttuurisesti tunnistettuja ja jaettuja merkitysresursseja, joiden avulla käytävissä keskusteluissa lopulta ratkeaa, millainen merkityksenanto- ja ymmärrystapa saa kulloinkin vuorovaikutuksessa vahvan aseman, mikä jää marginaaliseen asemaan ja miten vaihtoehtoisia merkityksiä suhteutetaan toisiinsa. Esimerkkejä kielellisesti ylläpidetyistä diskursseista eli puhetavoista, joilla on laajaa yhteiskunnallista ja kulttuurista merkitystä, ovat vaikkapa individualismi, yhteisöllisyys ja uusliberalismi.

Diskursseja voidaan lähestyä tutkimusintresseistä riippuen joko yhteiskunnan käytännöissä enemmän tai vähemmän vaikiintuneina merkityksenannon tapoina (ns. iso D) tai jokapäiväisessä kanssakäymisessä hyödynnettävinä tilannesidonnaisina puhetapoina (ns. pieni d), joskin nämä diskurssin tarkastelunäkökulmat ovat käytännön elämässä vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa (Gee 2014; Pietikäinen & Mäntynen 2019). Diskurssit eivät ole tutkijalle etukäteen tarkasti tiedettyjä kielenkäytön tapoja, vaan aina tiettyyn aikaan, paikkaan, käyttöfunktioon sekä puhuja- ja kulttuuriyhteisöön sidottuja. Ymmärrys kulloinkin relevanteista, hegemonisista tai marginaalisista diskursseista jäsentyy ja täsmentyy vasta analyysiprosessissa. (Suoninen 2016a.)

Konstruktionistisen tutkimuksen keskiössä on se, miten tutkittavaa ilmiötä, esimerkiksi asunnottomuutta, koskevat diskurssit rakennetaan ja puhutaan olemassa oleviksi tietyssä vuorovaikutuksellisessa kontekstissa, kuten sosiaalityönteki-

jän ja asiakkaan kohtaamisessa. Olennaista on myös, miten diskurssit liitetään muihin diskursseihin, vaikkapa puhettavat asunnottomuudesta ymmärrykseen asunto- ja työmarkkinoista. (Jokinen & Juhila 1996b, 17–49.) Diskurssien käyttö ja niistä käytävät neuvottelut eivät ole pelkkää puhetta ja retoriikkaa, vaan myös yhteiskunnallisesti ja yhteiskuntatieteellisesti merkittäviä tekoja. Diskurssit nimittäin ratkaisevat, millaiset todellisuustulkinnat muodostuvat toimijoille ymmärrettäviksi, toivottaviksi ja todeksi. Näiden lähtökohtien mukaisesti diskurssianalyysi tarjoaa analyttisiä käsitteitä ja työkaluja sen analysoimiseksi, miten ihmiset yhteistoiminnallisesti tuottavat ymmärrystä sosiaalisesta todellisuudesta kielenkäyttönsä tai muun merkityksiä kantavan toimintansa kautta (Jokinen ym. 1993; 2016b, 17).

Hieman yli kymmenen vuotta edellä mainittujen oppikirjojen julkaisemisesta ilmestyi Juhilan, Jokisen ja Suonisen kolmas oppikirja, *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit: Johdatus kategorianalyysiin* (Jokinen ym. 2012), joka yhdistää konstruktionistista metodologiaa kategorianalyysiksi nimitettyyn etnometodologian suuntaukseen. Etnometodologia on diskurssianalyysin lähisukulainen, jossa ollaan kiinnostuneita erityisesti arkisen toiminnan ja vuorovaikutuksen vaikeasti havaittavista säännöistä ja säännönmukaisuuksista. Kohdatessaan toisiaan ja toimiessaan yhdessä ihmiset käyttävät kategorioita eli luokittelevat itseään, toisiaan, paikkoja sekä muita materiaalisia ja ei-materiaalisia objekteja. Käyttämillään kategorioilla he tekevät ymmärrettäviksi toimintaympäristöään, kohtaamiaan ilmiöitä, asioita ja niiden välisiä syy-seuraussuhteita. Samalla kategorisoinnit tuottavat erilaisia moraalisia seurauksia. Kategoriat liittävätkin kanssakäymisen, kulttuurin ja moraalit toisiinsa. Kategorianalyysissä ollaan kiinnostuneita siitä, miten tämä tapahtuu, eli keskiössä on kategorioiden tilanteinen

käyttö seurauksineen. Tarkastelu fokusoituu myös siihen, miten kategorioita (kuten äiti) tulkitaan säännönmukaisesti pareiksi (äiti ja lapsi) ja ryhmiksi (perhe) ja miten kategoriat nähdään usein ikään kuin luonnostaan tällaisten kokoelmien osina. Kategorioihin liitetään säännönmukaisesti tiettyjä toimintoja tai muita määreitä (esimerkiksi äiti hoivaa lastaan), joita tunnistamalla analyysissä voidaan jäljittää sellaisiakin kategorioita, joita kielenkäyttäjät itse ei eksplisiittisesti nimeä. (Juhila ym. 2012, 17–41.)

Diskurssi- ja kategoria-analyttistä tutkimustapaa yhdistää konstruktionistinen perusidea, että kielenkäyttöä ei lähestytä suoraviivaisena kuvauksena sosiaalisesta todellisuudesta, vaan monia valintoja sisältävänä todellisuuden aktiivisena rakentamisena. Jotta kielenkäyttöä, esimerkiksi haastatteluissa tuotettua puhetta, voi lähestyä sosiaalisen todellisuuden rakentamisena, sitä tarkastellaan *selontekoina* todellisuudesta.

Selonteon käsite viittaa siihen, että vaikka kielenkäytöllä myös kuvataan asioita, usein on analyttisesti hedelmällisempää fokusoida tarkastelu siihen, kuinka kielenkäyttö on näkökulmalista, tavoitteellista ja seurauksia tuottavaa toimintaa (Suoninen 2016b). Toisin sanoen puhe on aina tuotettu tietystä positiosta eli asemasta ja näkökulmasta. Puheeseen ja vuorovaikutukseen sisältyy aktiivinen tekemisen aspekti ja käyttöfunktio, kuten itsen esittäminen moraalisesti hyväksyttävässä valossa. Tämä tulee selkeästi esille vaikkapa poliittisten puolueiden välisissä neuvotteluissa ja väittelyissä. Esimerkiksi kuvaamalla jotain kiistanalaista asiaa, kuten työttömyyttä ja sen torjumista, tietystä näkökulmasta kielenkäyttäjät usein samalla oikeuttaa näkemyksiään tai tekojaan, esittää syytöksiä, ottaa tilanteesta vastuuta tai kieltäytyy vastuusta. Samalla hän tulee ajaneeksi tiettyä poliittista tai ideologista agendaa ja rakentaneeksi itselleen tai keskustelukumppanilleen tietynlaisia identiteettejä. Tämä on

olennaista sosiaalisen todellisuuden rakentumisen kannalta riippumatta siitä, ovatko kielelliset valinnat tietoisien strategisia vai eivät. Konstruktionistisesti orientoitunutta tutkijaa kiinnostaa muun muassa se, miten tutkittava ilmiö käsitteellistetään ja arvotetaan tietyssä tilanteessa, asiayhteydessä ja vuorovaikutuksen kohdassa ja millaisia seurauksia rakentuvilla kategorioilla on. (Jokinen ym. 2016b.)

Suuri osa puhekäytännöistä tapahtuu ja toistuu huomaamatta, ikään kuin luonnostaan, emmekä useinkaan pysähdy reflektoimaan niihin sisältyviä taustaolettamuksia tai seuraamuksia. Näin ollen kielenkäytön lähiluku ja analysoiminen selontekoina voivat auttaa ymmärtämään sosiaalisen elämän vaikeasti havaittavia ilmiöitä, kuten sitä, millainen puhe toimii tehokkaana mielipiteiden muokkaajana tai miten ihmisten ymmärrys sosiaalisesta todellisuudesta kulloinkin muodostuu ja millaisiin taustaolettamuksiin puhujat tukeutuvat vaihtuvissa vuorovaikutustilanteissa. Keskeistä on myös tunnistaa erilaisia puhuja- ja valtapositiota sekä niiden välisiä vuorovaikutus- ja neuvottelusuhteita. Kielenkäyttöön sisältyy kiinnostavalla tavalla samanaikaisesti mahdollisuus sekä uusintaa ja vahvistaa totuttuja merkityksenantotapoja että kyseenalaistaa ja muuttaa niitä. (Jokinen & Juhila 2016, 75–104.)

Jokin yksittäinen diskurssi voi vahvistua siinä määrin, että se vaihtaa vaihtoehtoisten selontekojen mahdollisuutta, jolloin sitä voidaan nimittää *hegemoniseksi diskurssiksi* (Jokinen & Juhila 2016, 75–104). Tällöin kyseinen diskurssi, esimerkiksi taloudellisen kasvun välttämättömyyden olettamukseen nojaava ”jatkuvan kasvun diskurssi”, mielletään tietyssä puheyhteisössä, kuten länsimaisessa kulttuurissa, itsestään selväksi totuudeksi. Toimijoiden kannalta kyse ei tällöin ole enää eräästä kulttuurin antamasta vaihtoehtoisesta tulkintatavasta, vaan tiedosta, jolle on muodostunut kiistattoman totuuden asema.

Tämänkaltaiset hegemoniset diskurssit tuottavat vakiintuneen yhteiskunnallisen puheavaruuden, joka ”pitää sisällään käytäntöjä, totena pidettyjä oletuksia sekä ihmisten keskinäisten suhteiden ja paikkojen määrityksiä”, kuten Juhila (2008a, 48) osuvasti toteaa.

Michel Foucault (1981; 1986) on tarkastellut hegemonisten totuusdiskurssien ja niihin kytkeytyvien valtasuhteiden muotoutumista samansuuntaisesti, mutta hieman eri käsitteistöllä. Foucault on painottanut erityisesti (asiantuntija) tiedon ja vallan yhteen kietoutuvaa suhdetta. Hän on soveltanut ajatusta myös yhteiskunnallisten valtasuhteiden uudenaikaiseen ymmärtämiseen, joka perustuu normaaliuden ja poikkeavuuden välisen erojen tuottamiseen ja niiden hallintaan. (Ks. Juhila 2009.) Sellainen produktiivinen, subjekteja tuottava valta, joka perustuu ”normaalin” ja ”hyvän” määrittelyyn ja houkutusvoimaan, voi olla paljon merkittävämpää kuin tulemme oman aikakautemme jäsenenä huomanneeksi. Mikäli kielenkäyttäjät puhuu tai toimii poikkeavasti suhteessa aikakautensa hegemonisten diskurssien tietoon, hänelle lankeaa sosiaalisessa kanssakäymisessä vahva *selontekovelvollisuus* (Suoninen 2016b). Tällöin toimijan odotetaan tekevän toimintaansa toisille ymmärrettäväksi selityksin, jotka nojaavat kyseisen aikakauden hyväksyttävään ja ”oikeaan” tietoon. Pyrimme yleisesti välttämään tilanteita, jotka tuottavat selontekovelvollisen aseman sekä uhkaavat kasvojamme ja hyväksyttävyyttämme toisten ihmisten silmissä. Tämä on omiaan lisäämään hegemonisen diskurssin mukaisten puhetapojen ja käytäntöjen vakiintumista ja valtaa. Totena pidettyä tietoa on kuitenkin mahdollista haastaa vaihtoehtoisten vastadiskurssien näkökulmasta. Siten on keskeistä puhua sosiaalisen todellisuuden neuvoteltavuudesta ja moninäkökulmallisuudesta (Juhila 2008a, 48).

Sosiaalityön käytäntöjen tutkimusta kehittämässä tutkijaverkostoissa

Konstruktivistisesti suuntautuneet tutkijat jatkoivat edellä mainittujen kokoomateosten työstämisen ohella metodologisten käsitteiden kehittämisestä sosiaalityön käytäntöjen tutkimiseen. Tässä kehitys- ja tutkimustyössä kansainväliset kontaktit olivat tärkeitä. Monet metodipiiriläiset, Kirsi Juhila mukaan lukien, olivat perustamassa kansainvälistä Language, interaction and social care in Nordic welfare systems -tutkijaverkostoa ja organisoimassa Tampereen yliopistossa vuonna 1997 pidettyä kansainvälistä Constructing social work practices -konferenssia. Konferenssin innoittamana syntyi samaa nimeä kantava Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Tarja Pösön toimittama teos (Jokinen ym. 1999b), jossa huomio kiinnitettiin sosiaalityön arkisten työkäytäntöjen tutkimisen merkitykseen ja mahdollisuuksiin. Teoksessa sosiaalityötä jäsennettiin muun muassa *sosiaalisten ongelmien tulkintatyön* käsitteen kautta ja huomio kiinnitettiin erityisesti institutionaalisten kohtaamisten tutkimiseen.

Samaa näkökulmaa Jokinen, Juhila ja Pösö olivat kehilleet jo aiemmin toimittamassaan teoksessa *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat: Konstruktivistinen näkökulma* (Jokinen ym. 1995), jossa myös metodipiiriläisten tutkimukset olivat vahvasti edustettuina. Teoksissa sosiaalityön katsotaan rakentuvan olemassa olevaksi ja tietynlaiseksi ammattikäytännöksi nimenomaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisissa ja niissä tilanteittain aktivoituvissa selonteoissa, kategorioissa ja diskursseissa. Tutkijan tehtävä on tällöin tuoda näkyväksi esimerkiksi sitä, miten vuorovaikutustilanteissa tehdään tulkintoja asiakkuuden ehdoista, asiakkaan ongelmista syineen, asiakkaan vastuista sekä ratkaisuvaihtoehtoista ja rakennetaan erilaisia identiteettejä asiakkaalle ja työntekijälle (ks. myös Miller & Holstein 1991; Holstein & Miller 1993).

Empiirisen tutkimuksen edistämisessä iso merkitys oli Suomen Akatemian rahoittamalla tutkimusprojektilla ”Ammatillinen auttamistyö arkisina käytäntöinä” (1997–2000)², jossa kerättiin suuri määrä niin sanottua luonnollista aineistoa eli nauhoitettua keskusteluaineistoa aidoista asiakastilanteista monista sosiaali- ja terapiatyön organisaatioista. Konstruktionistisen ja etnometodologisen lähestymistavan myötä mielenkiinto tällaisia luonnollisista tilanteista kerättyjä aineistoja kohtaan oli kasvanut. Niiden kautta päästiin tarkastelemaan kielenkäyttöä aktiivisena tekemisenä vuorovaikutustilanteissa. Tutkimusprojektin tuloksia on koottu laajasti kirjaan *Auttamistyö keskusteluna: Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta* (Jokinen & Suoninen 2000). Yhdessä tekemisen hengessä tutkimusprojekti järjesti aineistonkeruuseen osallistuneiden kentän työntekijöiden kanssa päivän seminaarin, jonka ideana oli koota työntekijöiden kommentteja ja reflektiota tutkijoiden alustaviin tulkintoihin (ks. Suoninen 2000). Tämä, nykyisin sosiaalityössä varsin yleinen käytäntö käydä vuoropuhelua tutkimuksen ja käytännön kentän toimijoiden kanssa, oli silloin vielä harvinaista.

Kansainvälisen yhteistyön vakiintuessa ja laajentuessa syntyi idea teoksen *Constructing clienthood in social work and human services: Interaction, identities and practices* (Hall ym. 2003) työstämisestä. Tässä Christopher Hallin, Kirsi Juhilan, Nigel Partonin ja Tarja Pösön toimittamassa teoksessa keskityttiin nimenomaisesti hyvinvointipalveluiden *asiakkuuden* käsitteen tarkasteluun. Asiakkuutta tarkasteltiin sosiaalisesti rakentuvana sekä suhteessa niihin kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin ja

2 Tutkimusprojektin johtajina toimivat sosiaalityön professori Tarja Pösö ja psykologian professori Jarl Wahlström Jyväskylän yliopistosta ja tutkijoina muiden muassa Kirsi Juhila, Arja Jokinen ja Eero Suoninen. Sosiaalityön lisäksi kiinnostus asiakas-työntekijävuorovaikutuksen tutkimiseen oli Suomessa herännyt tai heräämässä monilla muillakin tieteenaloilla, kuten sosiaalipsykologiassa, psykologiassa, sosiologiassa ja kielitieteissä.

institutionaalisiin prosesseihin, kategorioihin ja vuorovaikutustilanteisiin, joissa asiakkuutta tosiasiallisesti rakennetaan muun muassa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisissa, työntekijöiden keskinäisissä palavereissa ja asiakasdokumentteja laadittaessa.

Kansainvälinen yhteistyö jatkui ja jatkuu edelleen tiiviinä DANASWAC-tutkijaverkostossa (Discourse and narrative approaches to social work and counselling)³. Verkosto kokoaa yhteen tutkijoita, jotka ovat kiinnostuneita tutkimaan sosiaalityön ja laajemmin auttamistyön kohtaamia hyödyntämällä diskursiivisia ja narratiivisia lähestymistapoja. Verkoston jäsenet ovat yhdessä vaihtuvilla kokoonpanoilla hakeneet tutkimusrahoitusta ja vieneet läpi tutkimushankkeita. Verkosto ylläpitää myös yhteistä julkaisutoimintaa, joka on tuottanut esimerkiksi teemanumeroita eri aikakauslehtiin, kuten *Qualitative Social Work* (Juhila & Abrams 2011) ja *Social Inclusion* (Juhila ym. 2021b), sekä useita kokoomateoksia.

Tutkimusmetodologisesti erityisen tärkeä teos on Christopher Hallin, Kirsi Juhilan, Maureen Mataresen ja Carolus van Nijnattenin toimittama teos *Analysing social work communication: Discourse in practice* (Hall ym. 2014). Teos kokoaa yksiiin kansiin monia sosiaalityön institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimuksissa hyödynnettyjä ja edelleen kehitettyjä teoreettis-metodologisia käsitteitä. Näitä ovat esimerkiksi kategorisaatio, selontekovelvollisuus, rajatyö, narratiivisuus, neuvonanto,

3 Verkoston kokoonpano on ajan saatossa muuttanut muotoaan, mutta Kirsi Juhila on Christopher Hallin ohella ollut verkoston kantava voima koko sen olemassaolon ajan. Vuosien saatossa verkostoon on liittynyt paljon uusia jäseniä, muun muassa Kirsi Juhilan tutkimusprojekteissa tai ohjauksessa väitöskirjaansa tekeviä ja tehneitä tutkijoita. Tällä hetkellä verkoston verkkosivuilla on listattuna yli 30 aktiivijäsentä yli kymmenestä maasta. Verkosto on järjestänyt vuosittain tutkijatapaamisen, joista Kirsi Juhila on osallistunut jokaiseen 19 tapaamiseen. Verkostolla on iso merkitys kansainvälisten kontaktien mahdollistajana etenkin silloin, kun verkoston jäsenen omassa yliopistossa konstruktionistinen tutkimussuuntaus on marginaalissa.

vastustus/vastapuhe, delikaattisuus ja raportoitu/lainattu puhe. Käsitteet mahdollistavat sen tavoittamisen, mitä kaikkea sosiaalityön kohtaamisissa ”tapahtuu”. Lisäksi ne luovat perustaa ammatilliselle ja tutkimukselliselle vuorovaikutusosaamiselle.

Teoksessa *Responsibilisation at the margins of welfare services* (Juhila ym. 2017) puolestaan tarkastellaan mielenterveystyön käytäntöjä ja erityisesti asiakkaan ja työntekijän (*itse*) vastuullistamista yhteiskunta- ja hyvinvointipoliittisten diskurssien ja niitä kohtaan esitettyjen vastadiskurssien välisessä jännitteessä. Teoksessa käydään keskustelua vapaan subjektin hallinnasta, vallinnanvapaudesta, aktiivisesta kansalaisuudesta, tuloksellisuusodotuksista ja yhteiskunnallisesta kontrollista. Kirjan julkaisujankohdan hyvinvointipoliittisiksi diskursseiksi tunnistettiin osallisuus ja voimaannuttaminen, kuluttajuus ja henkilökohtaistaminen sekä toipuminen ja resilienssi. Teoksen empiirisissä luvuissa tarkastellaan erilaisissa vuorovaikutusaineistoissa, kuten asiakashaastatteluissa ja työntekijäpalavereissa, aktivoituvia neuvotteluja ja selontekoja aktiivisesta kansalaisesta sekä vastuullisesta asiakkaasta ja työntekijästä. Keskeisellä sijalla ovat tarkastelut ammatillisen vastuun rajoista ja niistä neuvottelemisesta arjen käytännöissä.

Verkoston tuoreimmassa kokoomateoksessa *Interprofessional collaboration and service user participation: Analysing meetings in social welfare* (Juhila ym. 2021c) keskitytään hyvinvointipoliittisina trendeinä moniammatilliseen yhteistyöhön ja asiakasosallisuuteen. Teoksen empiirisissä luvuissa analysoidaan monialaisia verkostopalavereita diskurssiivisiin lähtökohtiin nojaten muun muassa rajojen asettamisen, liittoutumisen, asiakasosallisuuden, sympatian osoittamisen ja tiedon omistajuuden näkökulmista.

Kuvaamamme kansainväliset kontaktit ja teokset vahvistivat ja vahvistavat edelleen konstruktionistisesta viitekehyksestä

tehtävää sosiaalityön tutkimusta, jossa eritellään yhteiskunnallisia ilmiöitä hyvinvointipalveluiden marginaalissa asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Konstruktionistinen sosiaalityön käytäntöjen tutkimus on monilta osin yhdistynyt Tampereen yliopiston sosiaalityön piirissä tehtyyn marginalisaatiotutkimukseen. Tarkastelemme seuraavaksi tämän tutkimussuuntauksen keskeisiä avauksia ja käsitteitä.

Marginalisaatioon liittyviä käytäntöjä käsitteellistämässä ja tutkimassa

Sosiaalityössä liikutaan marginalisaatioon liittyvien käytäntöjen ja ilmiöiden parissa. Esimerkkejä konstruktionistisesta marginalisaatiotutkimuksesta tarjoaa teos *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista* (Jokinen ym. 2004), jossa tarkastellaan, millä ehdoilla ja ketkä pääsevät puhumaan ja määrittelemään marginaalia ja yhteiskunnan normatiivista (valta)keskusta. Lisäksi kysytään, millaisia seurauksia yhtäältä puhumisen oikeuksilla ja toisaalta vaientamisella ja vaikenemisella on yhteiskunnan marginaalissa. Huomio kohdistuu niihin tilanteisiin ja kohtaamisiin, joissa marginaaleista ja keskuksista – yhteiskunnan eroista ja hyväksyttävästä tavallisuudesta – käydään neuvottelua. Erityisesti teoksessa kiinnitetään huomiota yleisten kulttuuristen puhetapojen sekä niissä marginaaliin määriteltyjen ihmisten itsensä tuottamien jäsennysten väliseen jännitteeseen. Esimerkiksi *vastapuheen* kautta voidaan lähestyä sitä, kuinka marginaaliin asetut ihmiset vastustavat heitä koskevia stereotypisoivia kategorisointeja ja leimaavia identiteettejä (Juhila 2004).

Marginaalisuuden tarkastelua jatkaa teos *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat* (Juhila 2006), jossa marginaalisuutta käsitellään muun

muassa suhteessa syrjäytymisen käsitteeseen⁴. Teoksessa marginaalisuutta määritellään eroja tuottavana rajana ja tietynä yhteiskunnallisena paikkana. Marginaalisuus ei ole vajavaisuutta tai huonommuutta, vaan erilaisuutta oletettuun normaaliin nähden. (Emt. 104.)

Aikuissosiaalityössä kohdataan paljon ihmisarvoista elämää uhkaavaa marginaalisuutta, vaihtoehdottomuutta ja tarvittavista resursseista sivussa olemista. Juhila tarkastelee teoksesseen aikuissosiaalityön tehtävää liittämis- ja kontrolli-, kumppanuus-, huolenpito- sekä vuorovaikutussuhteena, joissa kussakin ymmärrys aikuissosiaalityön tehtävistä ja sosiaalityöntekijän ja asiakkaan rooleista määrittyy eri tavoin. Liittämis- ja kontrollisuhde viittaa sosiaalityöntekijän tehtävään integroida asiakkaat valtakulttuuriin esimerkiksi työllistämisen keinoin ja tarvittaessa kontrolloida heitä, joiden siirtämisessä niin sanotusti aktiivikansalaisen rooliin ilmenee vaikeuksia. Kumppanuussuhde sen sijaan tarkoittaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan toimimista rinnakkain eli muutostarpeiden ja tavoitteiden määrittelyä yhdessä. Huolenpitosuhde puolestaan tuo esille, miten asiakkaat eivät kaikissa tilanteissa ja elämänvaiheissa kykene toimimaan omin voimin ja olemaan aktiivisia. Tuolloin sosiaalityöntekijän tehtävänä on pitää huolta heistä ja kantaa vastuuta heidän avunsaannistaan. Vuorovaikutuksessa rakentuva suhde korostaa sitä, että sosiaalityöntekijän ja asiakkaan roolit vaihtelevat tilannekohtaisesti ja eri institutionaalisissa yhteyksissä. Roolit voivat kattaa kaikki edellä mainitut suhteet ja määrittyä niiden yhdistelmistä. (Juhila 2006, 13–15.) Tämä suhteiden nelijako auttaa hahmottamaan aikuissosiaalityön risiriitaista luonnetta.

4 Marginalisaatioon ja sosiaalityöhön liittyvää tutkimusta edusauttoivat Suomen Akatemian rahoittamat tutkimusprojektit *Auttamisjärjestelmien reunalla* (2001–2003) sekä *Tuen ja kontrollin dilemma sosiaalityön käytännöissä* (2005–2007).

Aikuissosiaalityön tutkimus, kuten teos *Sosiaalityö aikuisten parissa* (Jokinen & Juhila 2008), tekee näkyväksi ensinnäkin työikäisten aikuisten tuen ja avun tarpeita, jotka voivat liittyä esimerkiksi asumiseen, köyhyyteen, toimintakyvyn rajoituksiin, sairauksiin, elämänkriiseihin sekä mielenterveys- ja päihdeongelmiin tai muihin psykososiaalisiin haasteisiin. Toiseksi teos pureutuu tapoihin vastata ja työskennellä näiden ihmisarvoista elämää uhkaavien riskien kanssa. Aikuissosiaalityötä koskeva tutkimus pyrkii myös kriittisesti refleктоimaan työikäisiin aikuisiin kohdistuvaa julkista kontrollia ja ohjausta sekä yhteiskunnallisia odotuksia esimerkiksi vastuullisuudesta ja itsenäisestä pärjäämisestä. Tällöin tutkimuskohteeksi määrittäytyy *aikuisuuden kategoria* ja siihen liitettävät piirteet, toiminnot ja arvostukset, kuten aktiivisuuden ja yhteiskunnallisen osallistumisen odotukset. Tavat ymmärtää aikuisuutta ovat sidoksissa yhteiskunnallisiin diskursseihin, jotka määrittelevät ”ihanne- ja aktiivikansalaisen” ominaisuuksia ja velvollisuuksia. (Juhila 2008a; 2008b; Juhila ym. 2017.). Keskeisiä aikuissosiaalityön käytännöissä ovat vastuullistamisneuvottelut eli kiistanalaiset määritykset siitä, miten vastuut jakautuvat yhteiskunnan, asiakkaan, eri auttamistahojen ja ammattilaisen kesken (Juhila ym. 2017; Raitakari & Günther 2017; Ranta ym. 2017; Räsänen & Saario 2017; Saario ym. 2017; Raitakari ym. 2019)⁵.

Konstruktivistisella sosiaalityön marginalisaatiotutkimuksella on Tampereen yliopistossa pitkät perinteet. Monet tutkimusprojektit ja yhteistyökumppanit ovat mahdollistaneet sen jatkumisen vuosikymmenten aikana. 2010-luvun loppupuolella oli käynnissä useita aihetta käsitteleviä tutkimusprojekteja ja syntyi tarve koota ne yhteen, yhdeksi institutionaalisia käytän-

5 Suomen Akatemian tutkimusprojekti *Asiakkaiden ja työntekijöiden vastuullistaminen mielenterveystyön käytännöissä* (2011–2016) edisti merkittävästi vastuullisuuden, vastuuttomuuden ja vastuullistamisen merkitysten tutkimusta hyvinvointipalveluiden marginaaleissa.

töjä ja vuorovaikutusta hyvinvointipalvelujen marginaaleissa tarkastelevaksi tutkimusryhmäksi. Ryhmä sai nimekseen MARGI.⁶ (Ks. Juhila 2018, 8–9; MARGI-tutkimusryhmä 2021.) Ajatus oli ja on, että tutkimushankkeet alkavat ja päättyvät, mutta MARGI-tutkimusryhmä pysyy ja kokoaa yhteen eri uravaiheissa olevia tutkijoita ja pyrkii edistämään heidän tutkimustyötään aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön käytännöistä ja ilmiöistä erilaisissa marginalisaatioon kytkeytyvissä tutkimushankkeissa.

Yksi MARGI-tutkimusryhmän kantavista teemoista on ollut jatkaa ja kehittää asunnottomuuden tai sen riskissä olevien ihmisten ja heille kohdennettujen palveluiden arkitodellisuuden tutkimusta niin asiakkaiden kuin työntekijöidenkin näkökulmista. Asumisen kysymykset ja riskit kietoutuvat usein mielenterveys- ja päihdeproblematiikkaan, rikollisuuteen, toimintakyvyn rajoituksiin sekä köyhyteen, jotka asettavat ihmisen herkästi marginaaliseen ja haavoittuvaan asemaan yhteiskunnassa. Asumisen vaikeudet voivat liittyä asunnon saamiseen, asunnon pitämiseen tai asuntoon kiinnittymiseen, kotiutumiseen ja psykososiaaliseen kuormittuneisuuteen. (Granfelt 2013; 2015.) Pitkäaikaisasunnottomuus ilmentää äärimmäistä yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja marginalisaatiota. Siihen kytkeytyy vaikeus saavuttaa ihmiselämän perusedellytykset sekä ihmisoikeuksien

6 MARGI-tutkimusryhmää olivat nimeämässä silloinen tutkijakokoonpano Kirsi Juhila, Kirsi Günther, Suvi Holmberg, Suvi Raitakari, Johanna Ranta, Jenni-Mari Räsänen ja Sirpa Saario. Tutkimusryhmää edelsi ja se jatkaa Tampereen yliopiston sosiaalityön oppiaineessa, tutkimusalueella ”Institutionaaliset käytännöt ja vuorovaikutus hyvinvointipalvelujen marginaaleissa”, tehtävää tutkimusta. Tutkimusryhmän työskentelyä rytmittävät säännölliset MARGI-päivät, joissa eri tutkimushankkeet ja niiden tutkijat kokoontuvat yhteen työstämään esimerkiksi tutkimussuunnitelmia, rahoitushakemuksia, artikkeleita ja kokoomateoksia. MARGI-tutkimusryhmän tavoite on saada sosiaalityössä tehtävää konstruktionistista marginalisaatiotutkimusta vakiinnutettua ja näkyväksi Tampereen yliopiston rakenteissa. Ryhmä jatkaa yhdessä tutkimuksen tekemisen ja kirjoittamisen perinnettä. (Tutkimusryhmän nettisivut: <https://research.tuni.fi/margi-fi/>.)

ja sosiaalisten oikeuksien loukkauksia, kuten yksityisyyden ja koskemattomuuden toteutumattomuutta.

Pitkäaikaisasunnottomuutta ja asuttomuuden riskissä olemista on konstruktionistisessa marginalisaatiotutkimuksessa käsitteellistetty muun muassa termeillä asumispolku ja siihen liittyvät siirtymät ja valinnat, Asunto ensin -malli ja oikeus omaan kotiin sekä kokonaisvaltainen asumisen tuki. Teoksen *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla* (Juhila & Kröger 2016a) keskiössä ovat asumispolulla tehtävät siirtymät ja valinnat asunnottomuuden, asunnottomuusriskin ja vanhuuden elämäntilanteissa. Teoksen käsitteistö ja tarkastelutapa soveltavat David Claphamin (2005) asumisen tutkimisen teoriaa ja metodologiaa. Asunnottomuustutkimuksessa asunnottomuutta jäsennetään yleisesti liikkeenä: vaihtuvina paikkoina, siirtyminä, polkuina ja kehinä, joista voi olla vaikea ”murtautua” ulos ja siirtyä eteenpäin asumispoluilla (Jokinen & Juhila 1991; Raitakari 2019; 2020). Asumispolku kuvaa

niitä asumisen ja elämisen paikkoja, joissa ihmiset ovat kulke-
neet ja kulkevat elämänsä aikana ja joista muodostuu elettyjä,
koettuja ja kerrottuja asumishistorioita. Asumispolut voivat olla
monenlaisia: suoraviivaisia, mutkikkaita, poikkeilevia tai eteen-
ja taaksepäin kulkevia. (Juhila & Kröger 2016b, 5.)

Siirtymät viittaavat asumispolkujen risteyskohtiin tai katkoksiin, joissa ihmisten asumisen muoto tai tapa vaihtuu tai syntyy asunnottomuuden riski. Siirtymiin sisältyy mahdollisuuksia tai mahdottomuutta sekä vapautta tai pakkoa tehdä valintoja. Asumispolun käsite auttaa myös hahmottamaan, kuinka elämän muut osa-alueet, kuten työllisyys- ja ihmissuhdepolut, kytkeytyvät asumisen historiaan, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. (Juhila & Kröger 2016b.)

Asumispolku pitää sisällään ajallisuuden tarkastelun. Ajan käsite kulkee yhtenä juonteena marginalisaatiotutkimuksessa myös laajemmin (ks. Juhila & Raitakari 2016; Juhila 2018). Teoksessa *Aika, paikka ja sosiaalityö* (Juhila 2018) pysähdytään yhteen sosiaalityön ja konstruktionistisen tutkimuksen peruslähtökohtaan: ihmiset kohtaavat toisensa aina tietyssä ajassa ja paikassa. Tämä vaikuttaa siihen, millaisena sosiaalinen todellisuus tietyssä ajassa ja paikassa eri toimijoille näyttäytyy ja millaiseksi osapuolten vuorovaikutus muotoutuu. Juhila (2018, 10) toteaa, että ”ajan ja paikan jatkuvasta läsnäolosta huolimatta emme useinkaan pysähdy pohtimaan tai erittelemään niiden merkittävyyttä ja merkityksiä arjessamme ja erilaisissa kohtaamisissa”. Onkin siis tutkimuksen tehtävä tehdä näkyväksi ajallisuuden ja paikan keskeisyyttä sosiaalityössä, marginaalisuudessa ja pitkäaikaisasunnottomuudessa. Pitkäaikaisasunnottomuuden käsite viestittää jo itsessään, että asunnon puute on kasvava ongelma, jos se kestää pitkään. Ajan ja paikan merkitysten kietoutumisesta pitkäaikaisasunnottomuuteen kertoo esimerkiksi se, että asunnottomuus voi johtaa syviin paikattomuuden ja kodittomuuden kokemuksiin, jos elämä jatkuu pitkään ilman omaa, kodiksi merkityksellistävää paikkaa.

Asunto ensin -malli tarjoaa yhden, tietyn näkökulman pitkäaikaisasunnottomuuteen ja etenkin sen ratkaisuyrityksiin⁷. Malli korostaa asunnon merkitystä elämän perusedellytyksenä ja ihmisoikeutena, jolloin ihmisellä on oikeus pysyvään kotiin mahdollisista tuen tarpeistaan huolimatta. Oikeutta asunnon saamiseen tai pitämiseen ei tällöin sidota esimerkiksi raitistu-

7 Pitkäaikaisasunnottomuuden ja asunnottomuuden riskissä olemisen tutkimisen tärkeä mahdollistaja on ollut Suomen Akatemian tutkimusprojekti *Pitkäaikaisasunnottomuus ja Asunto ensin -periaatteen soveltaminen Suomessa* (2011–2015). Tutkimusprojektissa tarkasteltiin Asunto ensin -periaatteen soveltamista osana Suomen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämispolitiikkaa.

mis- tai osallisuusvaatimuksiin, vaan tuki- ja hoitopalveluja tarjotaan niitä haluaville. Asunto ensin -mallissa korostetaan myös laitosten purkamista, asiakkaan valinnanvapautta ja haittoja vähentävää työtä. (Esim. Granfelt 2015; Pleace ym. 2015; Ranta & Perälä 2022.)

MARGI-tutkimusryhmä on jäsentänyt esimerkiksi Asunto ensin -malliin liittyvää kansainvälistä tutkimusta (Raitakari & Juhila 2014; 2015) ja olettamusta kuluttajavalinnasta (Hansen Löffstrand & Juhila 2012). Mallia on lähestytty tutkimuksissa myös moraalisenä kertomuksena ja maasta toiseen siirtyvänä poliittis-käytännöllisenä ideana (Hansen Löffstrand & Juhila 2017) sekä niin kansallisen kuin kansainvälisenkin tason politiikan menestystarinana (Juhila ym. 2022a). Asunto ensin -mallilla on nykyisin vankka, jopa hegemonisen diskurssin asema pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisen politiikoissa ja käytännöissä. Mallin ”mullistavuus” sekä siihen sisältyvät käytännön ristiriitaisuudet, kuten vahva sitoutuminen asiakkaan oikeuksien ja valinnanvapauden ensisijaisuuteen ja sen asettamat rajoitukset työntekijöiden toimintamahdollisuuksiin tulevat näkyviksi, kun tarkastellaan mallin käytännön toteuttamista asumisen tukityössä (Ranta 2020; Hansen Löffstrand & Juhila 2021). Asunto ensin -mallin ja pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisen politiikan tutkiminen konstruktionistisista lähtökohdista on yksi tutkimusjuonne, joka jatkuu edelleen aktiivisena (ks. Ranta 2020; Hansen Löffstrand & Juhila 2021; Juhila ym. 2022a; Ranta & Perälä 2022).

Uusia avauksia konstruktionistisessa marginalisaatiotutkimuksessa

Kuluvalla vuosikymmenellä MARGI-tutkimusryhmässä on paneuduttu muun muassa laitosten ja asuinyhteisöjen purkamiseen

ja tämän kehityskulun uusimpaan vaiheeseen eli kotiin vietävien ja jalkautuvien palveluiden lisääntymiseen sekä ajankohtaisiin koronapandemiaolosuhteisiin. Näitä tutkimusteemoja tarkasteltaessa tärkeällä sijalla ovat olleet pohdinnat suhteellisesta toimijuudesta ja autonomiasta (Ranta 2020; Juhila ym. 2021d). Ymmärrys suhteellisesta toimijuudesta haastaa yksilölähtöiset ja rationaaliseen valintaan perustuvat lähestymistavat. Suhteellisuus viittaa siihen, että yksilön elämän isot ja pienet valinnat tehdään aina monimutkaisissa suhdeverkostoissa ja suhteiden välisessä vuorovaikutuksessa. Tällöin toimijuuskaan ei määrity täytenä riippumattomuutena tai riippuvuutena muista, vaan tasapainoiluna näiden ääripäiden välillä. Toimijuus eli ihmisen kyky, kapasiteetti ja valta toimia on suhteellista myös siinä merkityksessä, että se voi vuorovaikutus- ja elämäntilannekohtaisesti olla samanaikaisesti sekä heikkoa että vahvaa. Näin myös kyky ja mahdollisuus käyttää itsemääräämisoikeutta vaihtelee yksilö- ja tilannekohtaisesti. Riippuvuus muista, erilaiset rajoitteet ja niukat valinnanmahdollisuudet korostuvat erityisesti marginaaliin määrittyvillä ihmisillä. (Ranta 2020; Juhila ym. 2021d.)

Analyysit suhteellisesta toimijuudesta ja autonomiakapasiteetista jatkavat aikuisen kategoriaan liitettävien itsenäisen pärjäämisen ja itsevastuullistamisen olettamusten tutkimista ja niiden purkamista. Lähestymistapa mahdollistaa marginaaliin asetettujen ja asettuvien, mahdollisesti haavoittavassa asemassa olevien ihmisten toimijuuden hienovaraiset ja monisyiset (vuorovaikutus)analyysit. Lisäksi suhteellisen toimijuuden lähestymistapa mahdollistaa niiden käytäntöjen näkyväksi tekemisen, joilla sosiaalityössä vahvistetaan ja tuetaan asiakkaan toimijuutta. Tämä niin sanottu toimijuuden vahvistamistyö voidaan nähdä sosiaalityön velvollisuudeksi ja keskeiseksi tehtäväksi yhteiskunnan marginaalissa. (Ranta 2020; Juhila ym. 2021d; Raitakari ym. 2022b.)

Yhteiskunnassa viime vuosikymmeninä tapahtunutta laitosten purkamista on MARGI-tutkimusryhmässä lähestytty Juhilan (2016) lanseeraaman kotikäänteen käsitteen näkökulmasta. Kotikäänne viittaa ennen kaikkea kodin määrittymiseen poliittisissa tavoitteissa ja linjauksissa ensisijaiseksi asumisen paikaksi sekä auttamistyön siirtymiseen instituutioista yhteisöihin ja asiakkaiden koteihin (Raitakari & Juhila 2022). Kiinnostus kotikäänteeeseen ohjaa tutkimuksellisen katseen kotiin paikkana sekä kodeissa tapahtuvaan tuki- ja auttamistyöhön, erityisesti siihen, kuinka koti paikkana kietoutuu kotikäynnillä asiakas-työntekijävuorovaikutukseen⁸ (esim. Holmberg & Ranta 2021). Paikan merkityksen tarkasteleminen on innoittanut yhdistämään etnometodologian, vuorovaikutustutkimuksen ja kodin maantieteen lähestymistapoja (Juhila ym. 2022b). Yhä useammin aikuissosiaalityön tekemisen ja marginaalisuuden kohtaamisen paikka on jokin muu kuin toimistohuone – sosiaalityötä tehdään siellä, missä ihmiset ovat, eli esimerkiksi verkossa, kaduilla, kodeissa tai asumisyksiköissä (Juhila 2018).

Teoksessa *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus* (Raitakari ym. 2022a) kotia lähestytään haavoittuvuuden kohtaamisen, sanoittamisen, kokemisen ja lievittämisen paikkana. Katse kohdistuu niihin tilanteisiin, joissa hyvinvointityöntekijät ja tutkijat jalkautuvat koteihin, joissa eletään köyhyydessä tai sairauden, kipujen, toimintakyvyn vajeiden tai päihde- ja mielenterveys- haasteiden kanssa. Marginalisaatiotutkimuksessa on keskeistä analysoida ja reflektoida kriittisesti avohoidollisia, asiakkaan kotiin ja lähiyhteisöihin jalkautuvien hyvinvointipalvelujen käytäntöjä ja kohtaamisia ja niihin liittyviä kokemuksia (ks. Gün-

8 Tähän liittyvää tutkimustyötä on tehty Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimusprojektissa *Kodeissa tapahtuvien palvelukohtaamisten maantiede hyvinvointipalvelujen marginaalissa Suomessa ja Ruotsissa* (2017–2022). Tutkimusryhmä on nauhoittanut ja tehnyt etnografista havainnointia yli sadasta mielenterveys-, päihde- ja aikuissosiaalityön kotikäynnistä.

ther 2021; Holmberg & Räsänen 2021; Saario ym. 2021). Koti esimerkiksi kutsuu työntekijää kokonaisvaltaiseen, joustavaan ja jopa rajattomaan työotteeseen, joka mahdollistaa asiakaslähtöisen hyvän tekemisen (Lydahl & Hansen Löfstrand 2020; Juhila ym. 2021a). Tämä ei kuitenkaan poista ammatillisen valankäytön, tarkkailun, ohjailun ja neuvonnan läsnäoloa eli produktiivista subjekteja muokkaavaa valtaa kotona tapahtuvista kohtaamisista (Juhila ym. 2021b; Juhila ym. 2022b).

Asunnottomuuden riskiin ja kodin paikkaan liittyvä ajan-kohtainen ilmiö on huonokuntoisten ja edullisten vuokratuloalueiden peruskorjaaminen ja purkaminen. Erityisen haasteen tämänkaltaisen asuinalueen purkamiselle tuottaa asukkaiden haavoittuva yhteiskunnallinen asema. Asumisesta uudistettulla alueella tulee herkästi nykyisille asukkaille liian kallista, jolloin edessä on pakotettu siirtyä asumispolulla eteenpäin. Tätä siirtymää ja kohtuuhintaista asumista ovat usein turvaamassa esimerkiksi kuntien aikuissosiaalityö, asumispalveluista vastaavat henkilöt, kolmas sektori ja vuokratiloyhtiöt. Asuinalueiden ja -yhteisöjen purkamiseen ja uusien kotien löytämiseen kohdistuva tutkimus mahdollistaa marginaalisuuden tarkastelun alueellisena eriytymisenä ja eriarvoistumisena eli segregaatian näkökulmasta⁹. Tämä laajentaa näkökulmaa kodin maantieteestä maantieteelliseen eriarvoistumiseen. Samalla avautuu näköalapaikka palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan rakenteiden sekä yksilöllisten elämäntilanteiden välisiin suhteisiin pureutuvaan asumissosiaaliseen työhön (Granfelt 2013; 2015; tässä teoksessa). Asumissosiaalisessa työssä ehkäistään asunnottomuutta ja tuetaan ihmisen asettumista ja kiinnittymistä uuteen asuinpaikkaansa, niin että asukkaalle muodostuu koke-

9 Aihepiiristä on käynnissä kaksi tutkimushanketta: *Purettavasta asuinyhteisöstä uusiin koteihin* (Tampereen kaupunki, 2021–2022) sekä *Segregaation ja asunnottomuuden vastainen asumissosiaalinen työ haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten asumis- ja palvelupuolilla* (sosiaali- ja terveysministeriö, 2022–2023).

mus pysyvistä, turvallisesta ja henkilökohtaisesti merkityksellisestä kodista (Ranta & Juhila 2020; Juhila ym. arvioitavana).

Sosiaalityössä kohdattavassa marginaalisuudessa, kuten asunnottomuudessa, voi ajatella olevan aina jollain tavoin kyse poikkeusoloista ja kriiseistä. Tämänhetkisen koronapandemian aiheuttamissa poikkeuksellisissa olosuhteissa olemme kuitenkin tulleet erityisellä tavalla tietoisiksi erilaisista kriiseistä ja elämästä uhkaavista riskeistä. Tietoisuutta kriiseistä nostattaa myös keskustelu ilmastonmuutoksesta ja erilaisista luonnonkatastrofeista. Marginalisaatiotutkimuksessakin katse on tulevaisuudessa yhteiskunnallisissa poikkeusolosuhteissa, niihin varautumisessa ja niissä selviämisessä¹⁰ (Raitakari ym. arvioitavana). Poikkeusoloja on hedelmällistä lähestyä ihmisten keskinäisessä kanssakäymisessä ja yhteiskunnallisessa keskustelussa eri tavoin merkityksellistyvinä diskursseina ja kategorisaatioihin perustuvina sosiaalisina ilmiöinä. Yhteiskunnalliset kriisit herättävät kysymyksiä ja yhteiskunnallista keskustelua ihmisarvosta, yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta. Ne myös paitsi horjuttavat myös vahvistavat kulttuurisia jakoja tavallisuuden ja marginaalisen välillä. Tästä esimerkkinä koronapandemian aikana julkisen vallan tuottama jako tavallisiin, vastuullisiin aikuiskansalaisiin ja erityis- ja riskiryhmiin (Raitakari ym. tässä teoksessa).

Johtopäätökset

Olemme kuvanneet konstruktionistisen metodologian ja sen sovelluksena muotoutuneen sosiaalityön käytäntöjen ja marginalisaatiotutkimuksen kehityskaarta Tampereen yliopistossa.

10 Poikkeusolojen tutkimukseen liittyvä tutkimushanke *Korona yhteiskunnan marginaaleissa – asunnottomuus-osahanke* (Sosiaali- ja terveysministeriö, Euroopan sosiaalirahasto, 2021–2023), jossa tarkastellaan asunnottomuutta tai sen uhkaa kokevien ja heille kohdennettujen palveluiden arkea koronapandemian ajassa.

Tavoitteenamme oli, että narratiivi yhtäältä esittelee Kirsi Juhi-
lan ja hänen kollegoidensa merkitystä konstruktionistisen tut-
kimuksen sekä vuorovaikutustutkimuksen edistämisessä sosiaa-
lityössä ja toisaalta avaa eri tulokulmia ja mahdollisuuksia mar-
ginaalisaation tutkimisessa. Lähdimme liikkeelle 1980-luvulla
alkaneesta kielellisestä, laadullisen tutkimuksen käännteestä ja
tähän liittyneistä kansainvälisistä vaikutteista. Jatkoimme eteen-
päin 1990-luvulla alkaneisiin konstruktionistisen tutkimuksen
metodisten käsitteiden kehittelyihin ja sovelluksiin.

Konstruktionistinen tutkimussuuntaus kääntää tutkijan kat-
seen ja mielenkiinnon ihmisten toimintaan, puheeseen ja kirjoit-
uksiin. Erityinen fokus on niissä läsnä olevissa kulttuurisissa
ja yhteiskunnallisissa olettamuksissa, sanastoissa ja toiminta-
tavoissa – toisin sanoen arkielämän käytännöissä. Tällöin sosi-
aalityön ammatilliset käytännöt ja asiakas-työntekijävuorovai-
kutukset määrittävät relevanteiksi tutkimuskohteiksi. Olennainen
kysymys on, kuinka sosiaalityö käytännössä ”tehdään” ihmisten
keskinäisessä kanssakäymisessä toisaalta tukeutuen yhteiskun-
nallisiin ja institutionaalisiin reunaehtoihin ja olettamuksiin ja
toisaalta niitä kyseenalaistaen ja haastaen.

Olemme nostaneet luvussa esiin konstruktionistisen margi-
nalisatiotutkimuksen sovellustapoja ja teemoja ja havainnollis-
taneet, kuinka marginaalisuuden tutkimus edellyttää ja tuottaa
monia niin sanottuja alakäsitteitä, jotka auttavat tavoittamaan
kyseistä, usein abstraktiksi jäävää ilmiötä. Marginaalisuutta voi-
daan lähestyä vaikeutena vastata ”aktiivikansalaisen” ja ”aikui-
sen” kategorioihin liittyviin odotuksiin. Sitä voidaan tavoittaa
myös esimerkiksi asumisen riskin ja pitkäaikaisasunnottomuu-
den tilanteissa. Olennaisia ovat lisäksi toimijuuteen, paikkaan ja
suhteisiin liittyvät tarkastelut. Marginaalisuuteen liittyy varsin
pysyviä diskursseja, erojen ja rajojen linjoja. Marginaalisuus saa
kuitenkin koko ajan myös uudenlaisia muotoja ja merkityksiä.

Esimerkiksi poikkeukselliset yhteiskunnalliset olosuhteet, kriisit ja katastrofit voivat horjuttaa rajaa tavallisuuden ja erilaisuuden välillä ja luoda siten ”uutta normaalia” tehden epätavallisesta tavallista tai syventää aikuissosiaalityön ja sen asiakkaiden ahdinkoa marginaalissa. Näin ollen konstruktionistinen marginalisaatiotutkimus on aina ajankohtaista yhteiskunnan ja sosiaalityön tutkimusta.

Kirjallisuus

- Antaki, Charles (1994) *Explaining and arguing: The social organisation of accounts*. Lontoo: Sage Publications.
- Billig, Michael (1997) *Arguing and thinking: A rhetorical approach to social psychology*. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clapham, David (2005) *The meaning of housing: A pathways approach*. Bristol: Policy Press.
- Denzin, Norman K. & Yvonna Lincoln (1998) Introduction: Entering the field of qualitative research. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna Lincoln (toim.) *The landscape of qualitative research: Theories and issues*. Lontoo: Sage.
- Edwards, Derek (1997) *Discourse and cognition*. Lontoo: Sage.
- Forsberg, Hannele (1998) *Perheen ja lapsen tähden: Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Forsberg, Hannele & Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Helmi Järviluoma & Marjo Kuronen & Tarja Pösö & Aino Ritala-Koskinen & Irene Roivainen & Ilmari Rostila & David Silverman & Eero Suoninen (1991) *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa: Katkemia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista*. Sosiaalipoliittikan laitoksen tutkimuksia A:1. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Foucault, Michel (1981) *The history of sexuality. Volume I: An introduction*. Harmondsworth: Penquin.
- Foucault, Michel (1986) *Archaeology of knowledge*. Lontoo: Tavistock.
- Gee, James Paul (2014) *An Introduction to discourse analysis: A theory and method*. 4. laitos. New York: Routledge.
- Granfelt, Riitta (2013) Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä: Kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Granfelt, Riitta (2015) *Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti?* Helsinki: Y-säätiö. https://ysaatio.fi/assets/files/2015/11/asumissosiaalinen_tyo_julkaisu_web.pdf (viitattu 25.9.2021).
- Günther, Kirsi (2021) "Body work" in home-based substance abuse care. *Social inclusion* 9:3, 256–264.
- Hall, Christopher & Kirsi Juhila & Maureen Matarese & Carolus van Nijnatten (2014) *Analysing social work communication: Discourse in practice*. Lontoo: Routledge.
- Hall, Christopher & Kirsi Juhila & Nigel Parton & Tarja Pösö (2003) *Contracting clienthood in social work and human services: Interaction, identities and practices*. Lontoo: Jessica Kinsley Publisher.

Konstruktivistinen tutkimus sosiaalityötä ja marginaalia jäljittämässä

- Hansen Löfstrand, Cecilia & Kirsi Juhila (2012) The discourse of consumer choice in the pathways housing first model. *European journal of homelessness* 6:2, 47–68.
- Hansen Löfstrand, Cecilia & Kirsi Juhila (2017) Housing first as a moral tale and a travelling idea. Teoksessa Björn Andersson, Frida Pettersson & Aanette Skåner (toim.) *Den motspännstiga akademikern, festskrift till Ingrid Sahlin*. Malmö: Égalité, 15–37.
- Hansen Löfstrand, Cecilia & Kirsi Juhila (2021) Transforming worker–client identities: From shelters to housing first. *Social inclusion* 9:3, 214–222.
- Holmberg, Suvi & Johanna Ranta (2021) Koti katkaisuhoidon tilana. *Janus* 29:1, 54–70.
- Holmberg, Suvi & Jenni-Mari Räsänen (2021) From home to community: Reflecting emotions related to mobility. *Social inclusion* 9:3, 245–255.
- Holstein, James A. & Gale Miller (1993) Social constructionism and social problems work. Teoksessa James A. Holstein & Gale Miller (toim.) *Reconsidering social constructionism: Debates in social problems theory*. New York: Aldine de Gruyter, 163–187.
- Jokinen, Arja & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) (2004) *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (1991) *Pohjimmaksi asuntomarkkinat: Diskurssianalyysi viranomaiskäytännöistä*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (1996a) *Merkitykset ja vuorovaikutus: Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta*. Acta Universitatis Tamperensis, Ser. A Vol. 510. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (1996b) Intersituationalisuus ja interaktiivisuus asunnottomuuspuheissa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila *Merkitykset ja vuorovaikutus: Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta*. Acta Universitatis Tamperensis, Ser. A Vol. 510. Tampere: Tampereen yliopisto, 17–49.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (2005) Käännös käytäntöjen tutkimiseen sosiaalityössä: 1980- ja 1990-lukujen aikalaistekstejä ja omia muistoja tulkitsemassa. *Janus* 13:3, 289–305.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (toim.) (2008) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (2016) Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 75–104.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) (1995) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat: Konstruktionistinen näkökulma*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) (1999b) *Constructing social work practices*. Aldershot: Ashgate.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1999a) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2012) *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit: Johdatus kategorianalyysiin*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2016a) *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2016b) *Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi

- Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 25–50.
- Jokinen, Arja & Eero Suoninen (toim.) (2000) *Auttamistyö keskusteluna: Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijänä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2008a) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 48–81.
- Juhila, Kirsi (2008b) Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 82–108.
- Juhila, Kirsi (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännössä: Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–66.
- Juhila, Kirsi (2008a) *Geographies of home-based service interactions at the margins of welfare in Finland and Sweden*. Julkaisematon tutkimussuunnitelma, Suomen Akatemia.
- Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi & Laura S. Abrams (toim.) (2011) Identity. *Qualitative social work* 10:3, teemanumero.
- Juhila, Kirsi & Tanja Dall & Christopher Hall & Juliet Koprowska (toim.) (2021c) *Interprofessional collaboration and service user participation: Analysing meetings in social welfare*. Bristol: Policy Press.
- Juhila, Kirsi & Cecilia Hansen Löfstrand & Suvi Raitakari (2021a) Devoted work without limits? Activities and premises of home visit work at the margins of community care. *International journal of care and caring* 5:2, 247–262.
- Juhila, Kirsi & Cecilia Hansen Löfstrand & Johanna Ranta (toim.) (2021b) Home- and community-based work at the margins of welfare: Balancing between disciplinary, participatory and caring approaches. *Social inclusion* 9:3, teemanumero.
- Juhila, Kirsi & Suvi Holmberg & Doris Lydahl & Christopher Hall (2022) Observing and commenting on clients' home environments in mobile support home visit interactions: Institutional gaze, normalization and face-work. *Housing, theory and society* 39:1, 82–97.
- Juhila, Kirsi & Arja Jokinen & Eero Suoninen (2012) Katgoria-analyysin juuret. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit: Johdatus katgoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino, 17–43.
- Juhila, Kirsi & Teppo Kröger (toim.) (2016a) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6664-5>
- Juhila, Kirsi & Teppo Kröger (2016b) *Esipuhe*. Teoksessa Kirsi Juhila & Teppo Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi, 5–10. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6664-5>
- Juhila, Kirsi & Suvi Raitakari (2016) Pieni aika sosiaali- ja mielenterveytyössä. Teoksessa Sirpa Kannasoja, Marjo Kuronen & Tytti Poikolainen (toim.) *Sosiaalityön aika*. Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura, 37–41. <https://talentia.e-julkaisu.com/2016/docs/tutkivasosiaalityo2016.pdf> (viitattu 25.9.2021).

- Juhila, Kirsi & Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) (2017) *Responsibilisation at the margins of welfare services*. Lontoo: Routledge, 57–79.
- Juhila, Kirsi & Suvi Raitakari & Johanna Ranta (2022a) *Housing First: Combatting long-term homelessness in Finland*. Teoksessa Caroline De La Porte, Jaakko Kauko, Daniel Nohrstedt, Paul 't Hart & Bent Sofus Tranøy (toim.) *Successful public policy: Lessons from the Nordic countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Juhila, Kirsi & Johanna Ranta & Suvi Holmberg (2022b) Kotiin paikatuvan tutkimuksen metodologisia lähtökohia. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>
- Juhila, Kirsi & Johanna Ranta & Mikko Ilmoniemi & Jenni Mäki (arvioitava) Paikastaan siirretyt: Kotipaikan menettäminen ja uuteen kiinnittyminen gentrifikaatioprosessissa. Teoksessa Suvi Raitakari, Timo Harrikari, Marja Hekkala & Minna Kivipelto (toim.) *Sosiaalityö poikkeuksellisissa olosuhteissa ja kriiseissä*. Julkaisematon kokoomateos.
- Juhila, Kirsi & Johanna Ranta & Suvi Raitakari & Sarah Banks (2021d) Relational autonomy and service choices in social worker-client conversations in an outpatient clinic for people using drugs. *British journal of social work* 15:1, 170–186.
- Järviluoma, Helmi (1997) *Musiikki, identiteetti ja ruohonjuuritaso: Amatööriusikkoryhmän kategoriatyöskentelyn analyysi*. Acta Universitatis Tamperensis 555. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kuronen, Marjo (1999) *The social organisation of motherhood: Advice giving in maternity and child health care in Scotland and Finland*. Stirling: University of Stirling. <http://hdl.handle.net/1893/2302> (viitattu 19.10.2021).
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe (1985) *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. Lontoo: Verso.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe (1987) Post-Marxism without apologies. *New left review* 166, 79–106.
- Lydahl, Doris & Cecilia Hansen Lofstrand (2020) Doing good: Autonomy in the margins of welfare. *Sociology of health & illness* 42:4, 892–906.
- MARGI-tutkimusryhmä (2021) *Institutionaaliset käytännöt ja vuorovaikutus hyvinvointipalveluiden marginaaleissa*. <https://research.tuni.fi/margi-fi/> (viitattu 14.10.2021).
- Miller, Gale & James A. Holstein (1991) Social problems work in street-level bureaucracies. Rhetoric and organizational process. Teoksessa Gale Miller (toim.) *Studies in organizational sociology*. Greenwich: Jai Press Inc, 177–199.
- Pietikäinen, Sari & Anne Mäntynen (2019) *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pleace, Nicholas & Dennis Culhane & Riitta Granfelt & Marcus Knutagård (2015) *The Finnish homelessness strategy: An international review*. Helsinki: Reports of the Ministry of the Environment 3en. Helsinki: Ympäristöministeriö. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153258> (viitattu 19.10.2021).
- Potter, Jonathan & Margaret Wetherell (1987) *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Lontoo: Sage.
- Pösö, Tarja (1993) *Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa*. Acta Universitatis Tamperensis, Ser A. Vol 388. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Raitakari, Suvi (2019) Using Expressions of past, present and future homelessness pathways as a linguistic resource in meeting interaction in a low-threshold outpatient clinic. *Housing, theory and society* 36:1, 25–43.

- Raitakari, Suvi (2020) Explaining homelessness as a movement using metaphors in European academic writings of homelessness. *Housing studies* 35:10, 1684–1700.
- Raitakari Suvi & Kirsi Günther (2017) Clients accounting for the responsible self in interviews. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the margins of welfare services*. Lontoo: Routledge, 83–105.
- Raitakari, Suvi & Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) (2022a) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>
- Raitakari, Suvi & Kirsi Günther & Ilkka Vuorinen (2022b) Neuvottelut toimijuudesta aikuissosiaalityön asiakkaiden kotikäynnillä: Selontekoja ja vastarintaa. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>
- Raitakari, Suvi & Timo Harrikari & Marja Hekkala & Minna Kivipelto (toim.) (arvioitavana) *Sosiaalityö poikkeuksellisissa olosuhteissa ja kriiseissä*. Julkaisematon kokoomateos.
- Raitakari, Suvi & Kirsi Juhila (2022) Kotikäänne: Hyvinvointipalveluiden ja -työn muutos. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>
- Raitakari, Suvi & Kirsi Juhila (2014) Asunto ensin -julkaisujen suuntaukset, pääargumentit ja käytännöllis-poliittiset tavoitteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:2, 185–196.
- Raitakari, Suvi & Kirsi Juhila (2015) Housing First literature: Different orientations and political-practical arguments. *European journal of homelessness research* 9:1, 145–189.
- Raitakari, Suvi & Kirsi Juhila & Jenni-Mari Räsänen (2019) Responsibilisation, social work and inclusive social security in Finland. *European journal of social work* 22:2, 264–276.
- Ranta, Johanna (2020) *Suhteellinen toimijuus huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa: Tutkimus institutionaalista vuorovaikutuksesta*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 279. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ranta, Johanna & Kirsi Juhila (2020) Constructing a sense of home in floating support for people using drugs. *Qualitative social work* 19:4, 685–700.
- Ranta, Johanna & Riikka Perälä (2022) Haittojen vähentäminen ja Asunto ensin -malli huumeita käyttävien asumisen tuessa. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>
- Ranta, Johanna & Suvi Raitakari & Kirsi Juhila (2017) Vastuuneuvottelut huumeidenkäyttäjien asunnottomuuden toiminnallisissa loukuissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82:2, 165–175.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001) *Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D: 38/2001. Helsinki: Väestöliiton väestöntutkimuslaitos.
- Roivainen, Irene (1999) *Sokeripala metsän keskellä: Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Tutkimuksia 1999:2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Rostila, Ilmari (1997) *Keskustelu sosiaaliluokalla: Sosiaalityön arki sosiaalitoimiston toimeentulokeskusteluissa*. Acta Universitatis Tamperensis 547. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Räsänen, Jenni-Mari & Sirpa Saario (2017) Welfare workers reflecting their everyday responsibilities in focus groups. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari &

Konstruktionistinen tutkimus sosiaalityötä ja marginaalia jäljittämässä

- Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the margins of welfare services*.
Lontoo: Routledge, 153–173.
- Saario, Sirpa & Hall Christopher & Lydahl Doris (2021) Engaging with hard-to-reach clients: Towards the last resort response by welfare workers. *Social inclusion* 9:3, 265–275.
- Saario Sirpa & Jenni-Mari Räsänen & Christopher Hall (2017) Negotiating boundaries of professional responsibilities in team meetings. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the margins of welfare services*. Lontoo: Routledge, 174–195
- Silverman, David (1989) Six rules of qualitative research: A post romantic argument. *Symbolic interaction* 12:2, 215–230.
- Silverman, David (2017) How was it for you? The interview society and the irresistible rise of the (poorly analysed) interview. *Qualitative research* 17:2, 144–158.
- Suoninen, Eero (1997) *Miten tutkia moniäänistä ihmistä: Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittelyä*. Acta Universitatis Tamperensis 580. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Suoninen, Eero (2000) Ammattiauttajat ja tutkijat dialogissa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna: Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 277–298.
- Suoninen, Eero (2016a) Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2016) *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 51–74.
- Suoninen, Eero (2016b) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2016) *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 229–248.